

О.М. Коротун,
суддя Київського апеляційного господарського
суду,
здобувач Академії адвокатури України
(Науковий керівник доцент А.М. Бірюкова)

Суддівське самоврядування та голова суду: співвідношення функцій та завдань

Ключові слова: *судоустрій, суддівське самоврядування, голова суду, судові справи.*

Беззаперечним фактом є зростання ролі суду в суспільному та державному житті України, постійне збільшення кількості справ, які надходять на розгляд до суду. Суд своїм рішенням може істотно вплинути на економічні, соціальні та інші процеси. Іншим беззаперечним фактом є тенденція посилення неправомірного впливу на суд. Серед багатьох способів неправомірного впливу на суду окремої уваги заслуговує практика розподілу судових справ між суддями, стан нормативного регулювання цього питання в Україні та в міжнародно-правових актах, позиція з цієї проблеми неурядових міжнародних організацій суддів. Актуальність цієї проблеми в контексті причин судово-правової кризи обумовлює і пошук відповіді про межу навантаження на суддів, напрацювання об'єктивних критеріїв визначення такого навантаження. Загальновідомо, що збільшення кількості звернень до суду призвело до зростання навантаження на суддів. Кількість справ і матеріалів, які щомісяця надходили на розгляд до одного судді місцевого загального суду, збільшилася із 118 у 2005 р. до 138 у 2006 р., а в деяких судах сягнула 250 і більше [8, 3].

Закон України “Про судоустрій України” [2] визначає функцію голів місцевого суду та його заступника (ст. 24 вказаного Закону), функції суддів, що займають ад-

міністративні посади апеляційного суду (ст. 28-30 Закону) та вищого спеціалізованого суду (ст. 41-43 Закону), а також функції Голови Верховного Суду України та його заступників (ст. 50, 52 Закону). Так, найперша, за визначенням законодавця, функція голови суду (місцевого, апеляційного, вищого спеціалізованого суду) — здійснення організаційного керівництва діяльністю суду. На жаль законодавець обмежився лише цією загальною формулою щодо забезпечення і організації процесу здійснення правосуддя. Зокрема, у наведеному законі залишаються не врегульованими питання порядку розподілу судових справ між суддями, формування колегій суддів та призначення в них головуєчого. Не дають відповіді на окреслені питання галузеві процесуальні кодекси. Так, ст. 118 ЦПК України [11] встановлює, що позовна заява, що зареєстрована в суді передається судді в порядку черговості. КПК України [5], так само як і ГПК України [1], не визначає процедуру розподілу справ в суді. В цьому контексті виникає питання про критерії розмежування засобів організаційного керівництва діяльністю суду, що здійснює голова, його заступник та гарантії від втручання у роботу конкретного судді.

В коментарі до Закону “Про судоустрій України” В.К. Іртегов прямо вказує, що голова суду розподіляє між суддями “...так

звані “сфери обслуговування”... за критерієм певної зони, предмета справи, предметно-зонального принципу, беззонального тощо” [3, 65]. Однак вказаний автор не пояснює чому, голова суду здійснює цю функцію та які правові підстави для такої діяльності. Звісно, на прикладі не лише цього коментарю про повноваження голови суду можна зробити висновок, що в Україні, на рівні принаймні місцевих судів, склалася практика визначення головами судів порядку розподілу справ, а отже встановлення цими особами обсягу навантаження на конкретних суддів. У 2001 р. Міжнародна асоціація суддів надала Висновок “Призначення і роль голів судів”, в якому сформульовано ряд важливих принципів, зокрема за темою нашого дослідження це: функції голів судів та їх компетенція має бути чітко визначена в законодавстві або в інших документах таким чином, щоб вони могли діяти незалежно; голови судів повинні здійснювати свої адміністративні функції таким чином, щоб не зашкодити незалежності інших суддів, а також не повинні незаконно впливати на суддів під час виконання ними їх суддівських функцій; пріоритет голів суддів в адміністративній площині не повинен впливати на розгляд справ та прийняття суддями рішень [10, 9].

На нашу думку, голова суду, його заступник не наділені повноваженнями визначати обсяг обов’язків судді через встановлений ними механізм розподілу справ, оскільки це не передбачено Законом. З іншого боку, Закон “Про судоустрій України” встановлює, що суддя здійснює правосуддя в порядку, визначеному процесуальним законом. Цю настанову Закону, на нашу думку, слід розуміти таким чином, що з моменту надходження такої справи (матеріалів, які формують справу) процесуальний закон має, окрім інших питань, визначати порядок розподілу судових справ між суддями, формування колегій суддів, призначення в них головуючого тощо. Правомірність такого висновку з окремих питань прямо визначено в Законі.

Наприклад, ч. 3 ст. 18 ЦПК України [11] встановлює, що цивільні справи у судах апе-

ляційної інстанції розглядаються колегією у складі трьох суддів, головуєчий з числа яких визначається в установленому законом порядку. На жаль, до цього часу закон не визначає такий порядок у цивільному процесі. В той же час інші галузеві процесуальні кодекси взагалі не визначають процедуру визначення головуєчого колегією. Такий стан є особливо неприпустимим в господарському процесі, оскільки відповідно до ч. 4 ст. 4⁷ Господарського процесуального кодексу України [1] підготовку проектів судових рішень здійснює головуєчий колегії суддів або за його дорученням — будь-який суддя цієї колегії.

Повертаючись до визначених законом функцій суддів, що займають адміністративні посади, необхідно підкреслити, що насамперед вони зобов’язані безпосередньо здійснювати правосуддя у судових справах та у стосунках з іншими суддями виконувати лише функції, які прямо визначені Законом. У своїй доповіді “Про здійснення судочинства у 2006 р. і завдання на 2007 р.” Голова Верховного Суду В.В. Онопенко вказує на негативну практику деяких голів судів, коли вони особисто справ не розглядають та концентрують свої зусилля на розподілі справ між суддями, наданням порад суддям щодо розгляду тих чи інших справ [8, 5-6]. Не випадково питанням практики розподілу судових справ було окремо приділено увагу на VIII позачерговому з’їзді суддів України. Так, голова Ради суддів України П.П. Пилипчук відмітив, що в багатьох судах продовжує існувати практика розподілу судових справ керівниками судів за власними уподобаннями, що, на його думку, завжди може використовуватися як засіб впливу на суддів і бути підґрунтям для зловживань і корупції [9, 6]. З іншого боку, голова Ради суддів України справедливо звертає увагу, що саме недоліки процесуального законодавства призвели до того, що судді працюють за межами фізичних можливостей, коли навантаження на одного суддю перевищує 200 справ і матеріалів на місяць [9, 7]

Видається, що це болюче для сучасного судочинства питання розподілу судових

справ принципово вирішено Законом “Про судоустрій України”. В Законі прямо зазначається, що для вирішення питань внутрішньої діяльності суддів в Україні діє суддівське самоврядування. На думку Р.О. Куйбіди, суддівське самоврядування може перебрати функції голови суду, через які він може впливати на результати вирішення справ. Серед таких функцій, зазначає Р.О. Куйбіда, залишається і розподіл судових справ між суддями [6, 133]. Виникає питання: чому судді пасивні і не використовують для захисту суддівських гарантій незалежності механізм суддівського самоврядування? На думку окремих дослідників цього питання, з часу створення органів суддівського самоврядування суддівська спільнота не оцінила позитивні сторони такого нововведення в управління судовою системою, внаслідок чого віддала ініціативу їх формування адміністраціями судів. Внаслідок цього вона отримала в органах суддівського самоврядування залилля суддів, які перебувають на адміністративних посадах, та відсутність контролю за їх роботою [7, 19].

Ст. 102 наведеного Закону визначає суддівське самоврядування як колективне вирішення професійними суддями питань внутрішньої діяльності судів. В коментарі до цієї статті О.Ф. Волков справедливо зазначає, що до питань внутрішньої діяльності відноситься визначення оптимальної завантаженості суддів [3, 151]. Вказаний висновок прямо кореспондується зі ст. 103 Закону “Про судоустрій України” щодо завдань органів суддівського самоврядування, в т. ч. створенню належних організаційних умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів та здійснення відповідного контролю. Необхідно зазначити, що визначені законодавцем завдання органів суддівського самоврядування не завжди кореспондуються з компетенцією первинної форми суддівського самоврядування — зборами суддів певного суду. Зокрема, збори суддів не вправі обирати постійно діючий власний орган та делегувати повноваження щодо розподілу справ за певними критеріями. З іншого боку, збори суддів, як

правило, не використовують повноваження, визначені ч. 5 ст. 105 вказаного Закону, зокрема не набуло широкої практики використання правила про обов’язковість прийнятих рішень зборами суддів для суддів даного суду та контрольних повноважень стосовно голів судів з прийнятих рішень. В цьому контексті П.П. Пилипчук на позачерговому з’їзді суддів справедливо заявив, що суддівське самоврядування має більш активно реалізовуватися, насамперед на рівні окремого суду. Так, збори суддів відповідного суду повинні вирішувати питання, пов’язані із запровадженням спеціалізації суддів, затверджувати порядок розподілу заяв і судових справ між суддями, порядок утворення колегій суддів і призначення головуючого, порядок заміщення суддів у разі їх відсутності [9, 8]. На думку Т.М. Марітчак, органи суддівського самоврядування ніколи не обговорювали питання про розподіл справ між суддями, хоча, відповідно до вимог Рекомендації № (94) 12 “Незалежність, дієвість та роль судів”, ухваленої Комітетом міністрів Ради Європи 13 жовтня 1994 р., на розподіл судових справ між суддями не повинно впливати бажання однієї зі сторін у справі або будь-якої особи, яка зацікавлена в результаті цієї справи. Такий розподіл може здійснюватись, наприклад, шляхом жеребкування, через систему автоматичного розподілу за алфавітним порядком або через іншу подібну систему [7, 21]. Аналізуючи закордонний досвід з питань, що автор досліджує, необхідно констатувати, що в європейських державах домінуючою є тенденція залучення органів суддівського самоврядування до управління в сфері судової влади. В Україні навпаки — органам суддівського самоврядування державою надані достатні повноваження в сфері управління судової влади, проте ці органи не працюють як слід.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що головним чинником, який обумовлює негативну практику розподілу судових справ між суддями, є пасивна позиція суддівського корпусу щодо діяльності органів суддівського самоврядування на рівні суду. Безперечно, такий стан обумов-

люється не лише морально-психологічними особливостями суддів, але й об'єктивними чинниками, зокрема слід визнати, що попри проголошений в ст. 6 Конституції України [4] принцип здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, судово влада знаходиться лише на етапі свого становлення і подолання проблем в цій сфері завдання не лише суддівського корпусу. Видається, що було б доцільно Раді суддів України, не чекаючи змін та доповнень до законодавства України, ухвалити рішення, в якому засудити негативну практику одноособового розподілу

судових справ головами судів.

Оскільки суддя здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом, внести зміни та доповнення до галузевих процесуальних кодексів про процедуру розподілу судових справ в судах, формування колегій, визначення головуючого колегії. Зокрема встановити, що вищенаведені питання вирішуються відповідно до процедури, затвердженої зборами суддів кожного суду, яка має бути оприлюднена в засобах масової інформації територіальної громади.

Список літератури:

1. Господарський процесуальний кодекс України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: <http://gska2.rada.gov.ua>.
2. Закон України "Про судоустрій України". Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: <http://gska2.rada.gov.ua>.
3. Коментар до Закону "Про Судоустрій України" / За заг. ред. В.Т.Маляренка. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 464 с.
4. Конституція України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: <http://gska2.rada.gov.ua>.
5. Кримінально-процесуальний кодекс України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: <http://gska2.rada.gov.ua>.
6. **Куйбіда Р.О.** Організація і розвиток сучасної судової системи України: Дис. ... к.ю.н. 12.00.10 Київський національний Університет ім. Т.Г.Шевченка. — К., 2006. — 223 с.
7. **Марітчак Т.М.** Про судову реформу та органи суддівського самоврядування // Вісник Верховного Суду України. — 2007. — № 8. — С. 18-23.
8. **Онопенко В.В.** Про здійснення судочинства у 2006 р. і завдання на 2007 р. // Вісник Верховного Суду України. — 2007. — № 4. — С. 2-8.
9. **Пилипчук П.** Про стан виконання в державі Конституції і законів України щодо забезпечення самостійності судів та незалежності суддів // Вісник Верховного Суду України. — 2007. — № 7. — С. 2-10.
10. **Савенко М.Д.** Адміністрування судів // Вісник Центру суддівських студій. — 2007. — № 10. — С. 7-10.
11. Цивільний процесуальний кодекс України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: <http://gska2.rada.gov.ua>.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются отдельные аспекты судейского самоуправления при распределении судебных дел в судах.

SUMMARY

Single aspects of judicial self-government in the distribution of juridical cases in court are analyzed in the article.

Рекомендовано кафедрою кримінального процесу та криміналістики

Подано 18.01.08